

4. Arz ve Talep Gelişmeleri

2012 yılının ikinci çeyreğine ilişkin milli gelir verilerine göre iktisadi faaliyet Temmuz Enflasyon Raporu'nda ortaya koyulan görünüm ile büyük ölçüde uyumlu seyretmiştir. İkinci çeyrekte milli gelir dönemlik bazda belirgin bir artış sergilemiş olsa da, bu artışta ilk çeyrekteki hava koşulları gibi geçici unsurların telafisinin de olduğu, dolayısıyla iktisadi faaliyetin ana eğiliminin ılımlı olduğu değerlendirilmektedir. Bu dönemde yurt içi talep zayıf seyrini korurken, net ihracat büyümenin temel sürükleyicisi olmuş, böylece talep kompozisyonundaki dengelenme sürmüştür.

Üçüncü çeyreğe ilişkin veriler iktisadi faaliyetin yavaşladığına işaret etmektedir. Şubat-Mayıs döneminde dört ay üst üste artış gösteren sanayi üretimi son dönemde dalgalı bir seyir izlerken, üretim Temmuz-Ağustos döneminde bir önceki çeyreğe göre gerilemiştir. Diğer taraftan, yakın dönemde açıklanan verilere göre tüketim talebinde ılımlı bir toparlanma gözlenirken, artan talep belirsizliği gibi unsurların da etkisiyle yatırım talebi zayıf seyretmektedir.

Yakın dönem göstergeleri son çeyrekte toparlanma sinyalleri içermektedir. Nitekim, Ağustos ayındaki olumsuz görünümün ardından, öncü üretim verileri ve satış göstergeleri Eylül ayında toparlanmaya işaret etmektedir. Firmaların sipariş beklentilerinde son aylarda gözlenen iyileşmeler de son çeyreğe ilişkin toparlanma sinyalleri vermektedir. Küresel ekonomiye ilişkin devam eden sorunlara paralel olarak küresel büyüme tahminleri aşağı yönlü güncellense de, önümüzdeki dönemde, ürün ve pazar çeşitlenmesi ile dengelenme yönünde uygulanan politikaların etkisiyle ihracatın sergilediği olumlu performansın sürebileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, toplam talep koşulları enflasyondaki düşüşü desteklerken, cari işlemler açığı kademeli olarak azalmaya devam etmektedir.

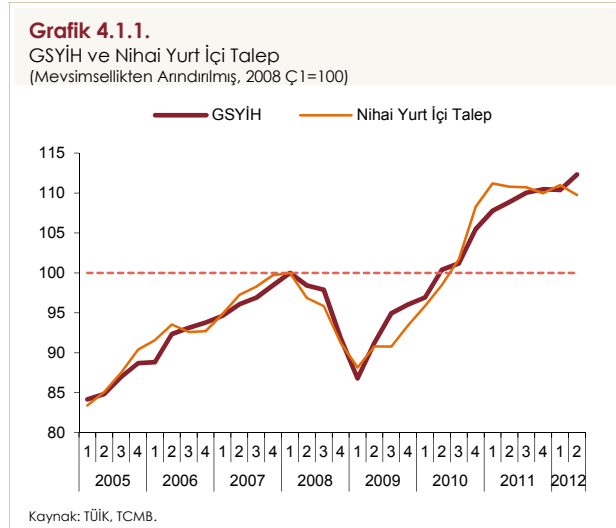
Önümüzdeki dönemde ekonomideki ılımlı büyümenin süreceği tahmin edilmektedir. Para politikasının etkilerinin kademeli olarak hissedilmesi, ekonomideki dengelenme sürecinin sonucu olarak cari dengedeki düzelmelerin risk algılamalarını olumlu etkilemesi ve kriz öncesi seviyelerinin de altında seyreden işsizlik oranları gibi unsurların tüketim talebini desteklemesi beklenmektedir. Bununla birlikte, küresel belirsizliklerin sürmesi özellikle güven kanalından yatırım talebine ilişkin aşağı yönlü risk oluşturmaktadır. Nitekim, bir önceki rapor dönemine göre değerlendirildiğinde, görece daha uzun vadeye

yönelik algılamaları yansıtan yatırım eğilimi göstergelerindeki zayıflamanın devam ettiği gözlenmektedir.

4.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Gelişmeleri ve İç Talep

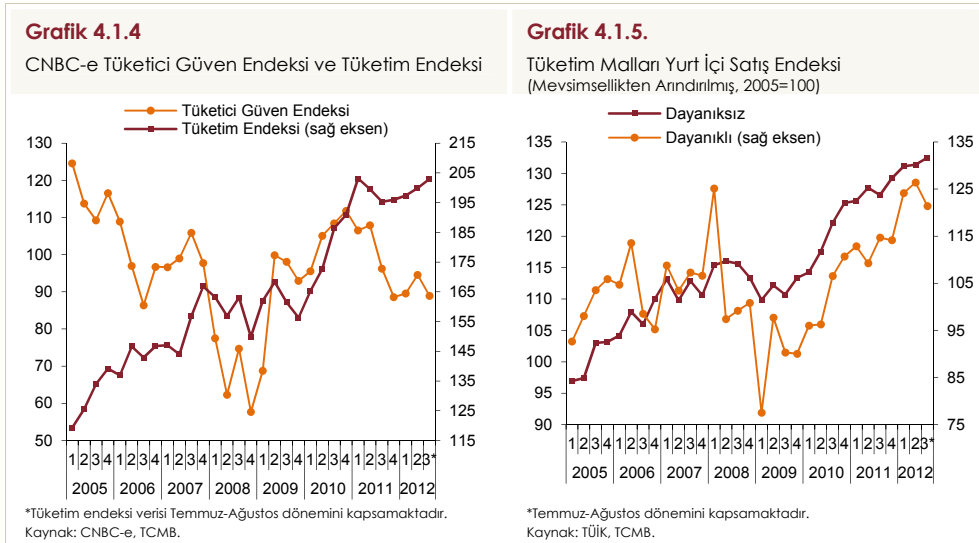
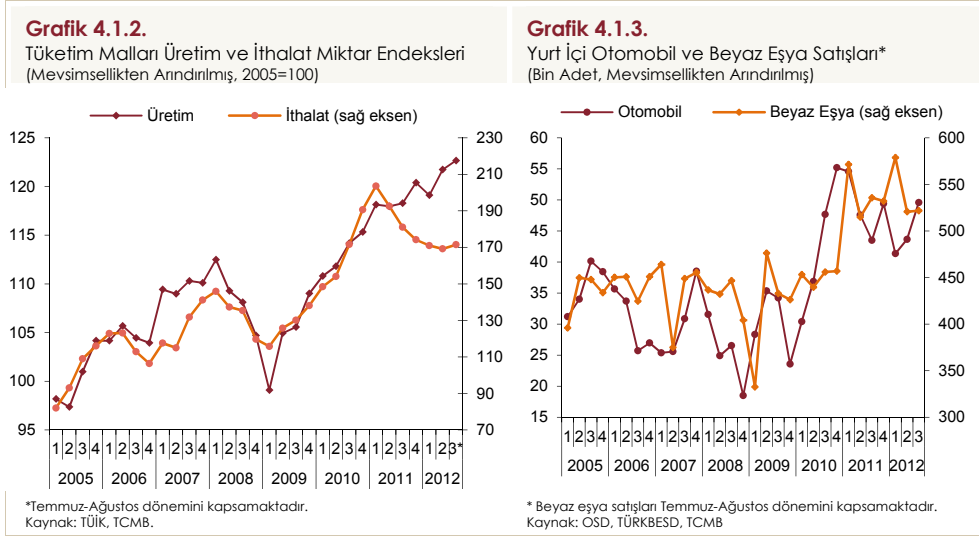
TÜİK tarafından açıklanan milli gelir verilerine göre GSYİH 2012 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,9 oranında artış kaydetmiştir. Talep bileşenlerindeki dengelenme bu dönemde kuvvetlenerek devam etmiştir. Yıllık büyümeye katkılar incelendiğinde, net dış talebin önemli derecede artırıcı katkı sağladığı, özel kesim tüketim ve yatırım talebi ile stokların ise negatif katkı sağladıkları görülmektedir.

Mevsimsellikten arındırılmış veriler incelendiğinde, GSYİH'nin yılın ikinci çeyreğinde dönemlik bazda yüzde 1,8 oranında arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, iktisadi faaliyette görülen bu kuvvetli artışta Temmuz Enflasyon Raporu'nda belirtildiği üzere, ilk çeyreğin telafisinin de önemli rol oynadığı düşünülmekte; dolayısıyla iktisadi faaliyetteki eğilim ılımlı büyüme şeklinde değerlendirilmektedir. Bu dönemde özel tüketim ve kamu tüketimi dönemlik büyümeye sınırlı oranda katkı sağlarken, yatırımların yüksek oranda azalması sonucunda yurt içi talep gerilemiştir (Grafik 4.1.1).

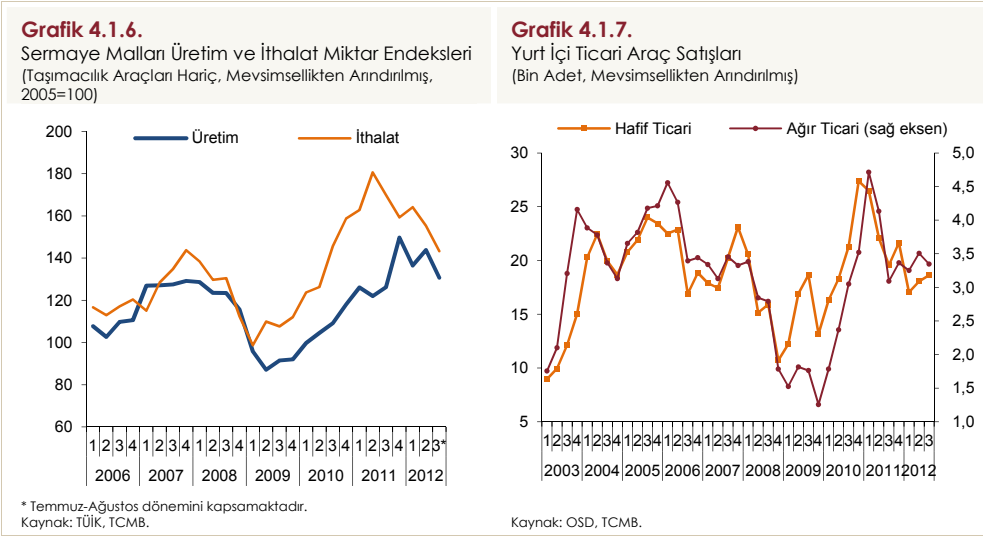

Yılın üçüncü çeyreğine ilişkin veriler, nihai yurt içi talepte ılımlı bir artışa işaret etmektedir. Nitekim, özel tüketim talebine ilişkin göstergelerden tüketim malları üretimi bu dönemde artarken, ithalattaki artış daha sınırlı bir oranda kalmıştır (Grafik 4.1.2). Diğer taraftan, yurt içi otomobil satışları üçüncü çeyrekte yüksek oranda artarken beyaz eşya satışlarında ise önemli bir değişim

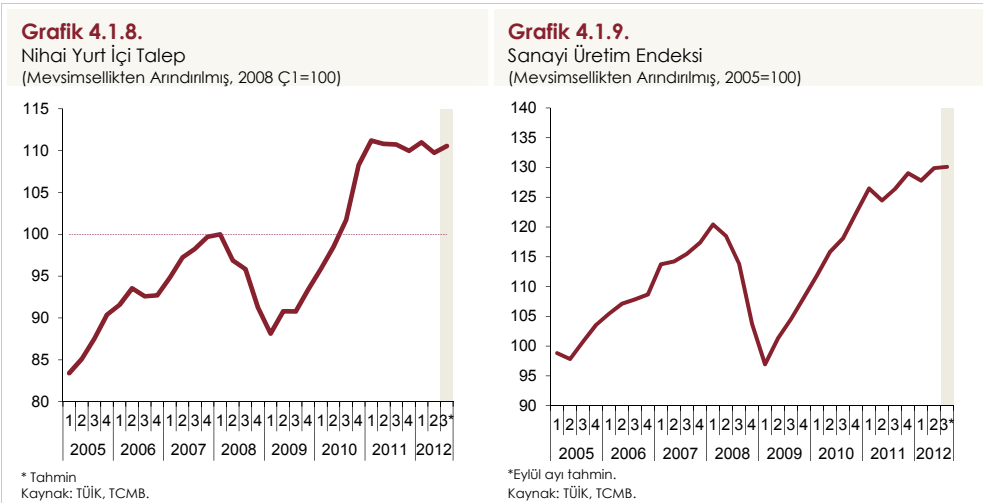
gözlenmemiştir (Grafik 4.1.3). Bunun yanı sıra, tüketici güven endeksi gerilemiş, tüketim endeksi ise artış eğilimini korumuştur (Grafik 4.1.4). Temmuz-Ağustos döneminde dayanıksız mallar yurt içi satışları artarken, dayanıklı mallar yurt içi satışları gerilemiştir (Grafik 4.1.5).

Yakın dönem göstergeleri, yatırım talebinde ikinci çeyrekte görülen gerilemenin üçüncü çeyrekte devam ettiğine işaret etmektedir. Sermaye malları üretimi ve ithalatı Temmuz-Ağustos döneminde gerilemiştir (Grafik 4.1.6). Üçüncü çeyrekte iç piyasaya yapılan hafif ticari araç satışları artarken, ağır ticari araç satışları azalmıştır (Grafik 4.1.7).

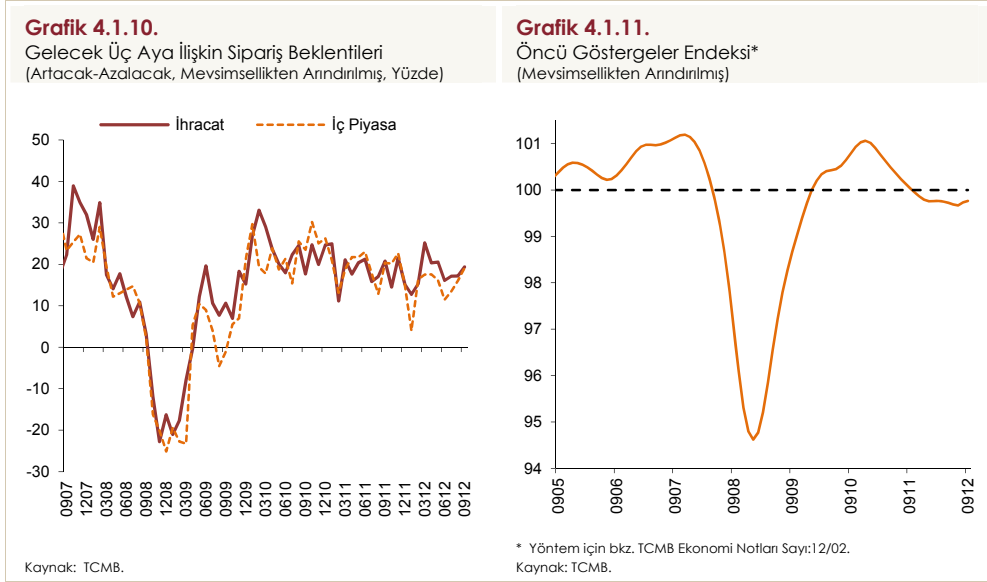

Özetle, yılın üçüncü çeyreğine ilişkin göstergeler yurt içi talebin tüketim harcamaları kaynaklı olmak üzere ılımlı bir oranda artacağına işaret etmektedir (Grafik 4.1.8). İktisadi faaliyet üretim tarafından incelendiğinde, mevsimsellikten arındırılmış sanayi üretimi Temmuz-Ağustos ayları ortalamasının ikinci çeyreğe göre azaldığı görülmektedir. Ağustos ayında üretimde görülen yüksek oranlı azalışta Ramazan Bayramı tatili, 30 Ağustos Zafer Bayramı tatili ile hafta sonu arasında kalan günlerde fazladan yapılan tatillerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Üretime ilişkin göstergeler üçüncü çeyrekte zayıf bir üretim faaliyetine işaret etmektedir (Grafik 4.1.9).

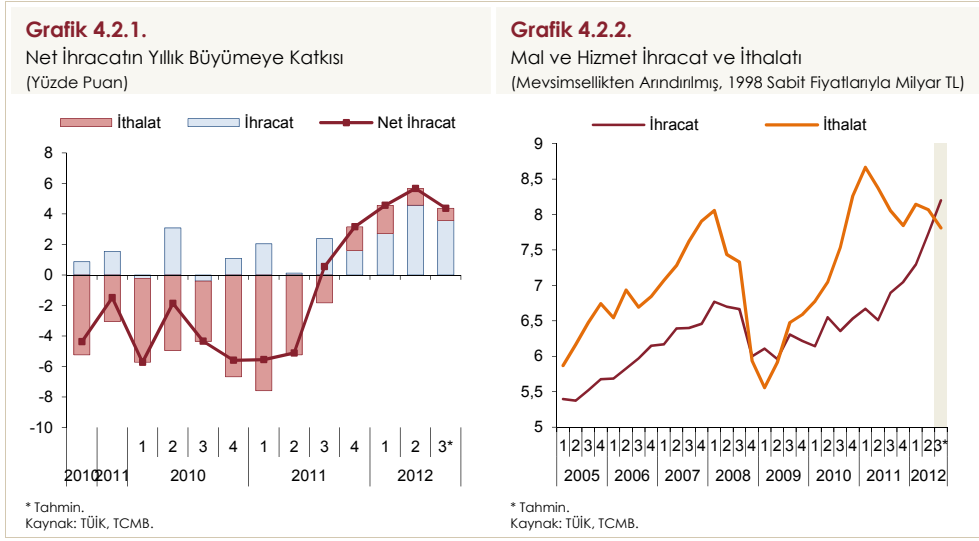
Diğer taraftan, son döneme ilişkin göstergeler iktisadi faaliyetin yılın son çeyreğinde artacağına işaret etmektedir. Eylül ayına ilişkin İYA'dan alınan gelecek üç ay iç ve dış piyasa sipariş beklentileri ile öncü göstergeler

endeksinde görülen hafif toparlanma bu görünümü desteklemektedir (Grafik 4.1.10 ve Grafik 4.1.11).

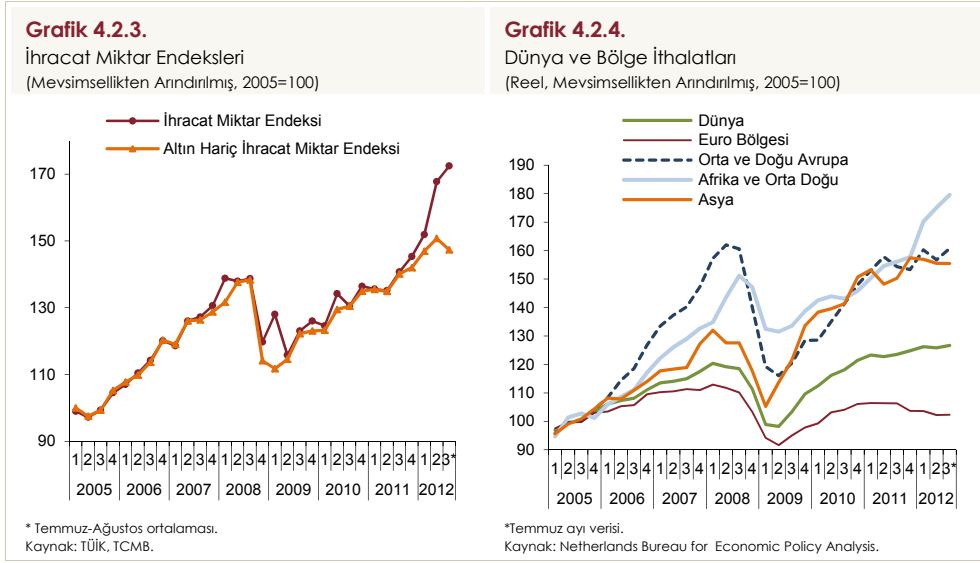
4.2. Dış Talep

2012 yılı ikinci çeyreğine ilişkin milli gelir verileri bir önceki Enflasyon Raporu'nda sunulan öngörülerle uyumlu bir şekilde talep bileşenlerindeki dengelenmenin sürdüğüne işaret etmektedir. Bu dönemde mal ve hizmet ihracatı yıllık bazda yüzde 19,8 oranında artarken, mal ve hizmet ithalatı yüzde 3,6 oranında gerilemiştir. Böylece, net ihracat önceki iki çeyrekte olduğu gibi, bu çeyrekte de yıllık büyümeye en yüksek katkı yapan harcama bileşeni olmuştur (Grafik 4.2.1). Net ihracatın yıllık büyümeye yüksek oranlı katkı yapmasında net altın ihracatının etkisi not edilmelidir (Kutu 4.3). Dönemlik bazda değerlendirildiğinde, ikinci çeyrekte mevsimsellikten arındırılmış verilerle mal ve hizmet ihracatının güçlü artış kaydettiği, buna karşılık mal ve hizmet ithalatının zayıf bir seyir izlediği görülmektedir (Grafik 4.2.2).

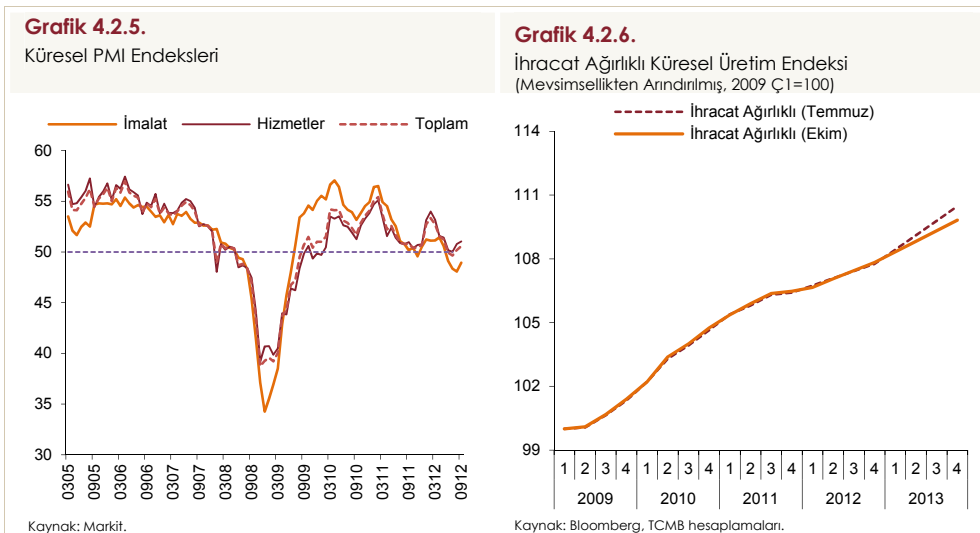

Temmuz-Ağustos döneminde ihracat miktar endeksi artış eğilimini koruyarak beş çeyrek üst üste artış kaydetmiştir. Yılın ilk çeyreğinde altın ihracatında görülen yüksek düzeyler bu dönemde de devam etmiş, böylece altın ihracatı toplam ihracatın güçlü seyrine önemli katkı sağlamıştır. Bu durumun dönemsel altın dış talebi artışından kaynaklandığı ve kalıcı bir eğilime dönüşmeyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle, ihracatın ana eğilimini değerlendirebilmek amacıyla altın hariç ihracat miktar endeksi takip edilmektedir. Bu çerçevede oluşturulan çekirdek endeks, genel endeksin aksine Temmuz-Ağustos döneminde bir önceki çeyreğe kıyasla gerilemiştir (Grafik 4.2.3). Bu durum, ihracatın ana eğiliminde zayıflayan bir seyre işaret etse de Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verileri altın hariç ihracatın Eylül ayında bir miktar toparlandığını göstermektedir.

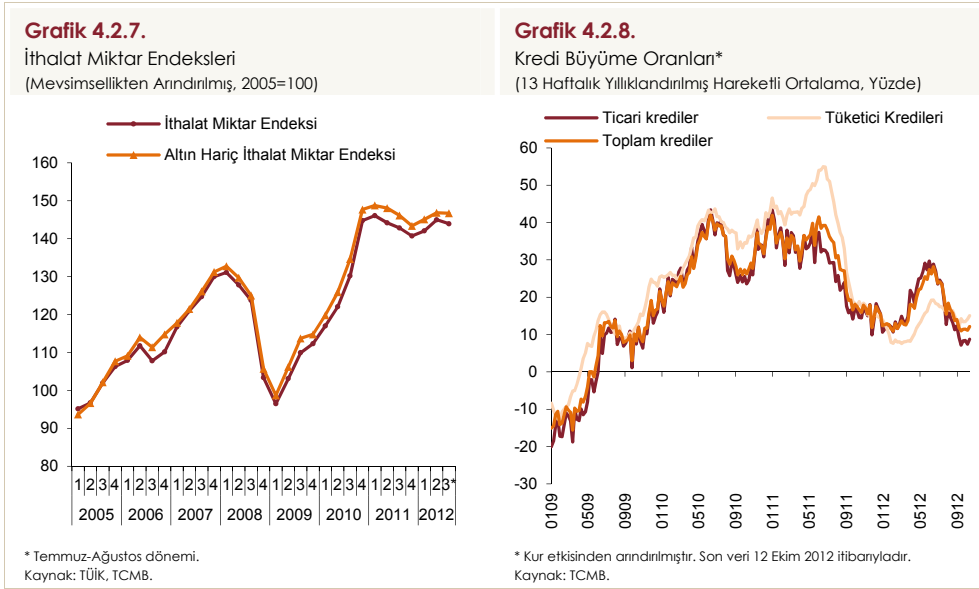
Küresel eğilimlere bakıldığında, dünya geneli ithalat talebinin Temmuz ayında bir önceki çeyreğe kıyasla sınırlı da olsa artış kaydettiği görülmektedir. Ne var ki, ihracatımızda önemli paya sahip olan ana ticaret ortağımız Euro Bölgesi ithalat talebi zayıf seyretelemeye devam etmektedir. Euro Bölgesi'yle birlikte gelişmekte olan Asya ülkeleri de dünya ithalat talebini sınırlamaktadır. Öte yandan, son dönemde ihracat içerisindeki payı giderek yükselen Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin ithalat talebindeki artış eğilimi sürmektedir (Grafik 4.2.4). Ek olarak, Orta ve Doğu Avrupa bölgesi dünya ithalat talebine olumlu katkıda bulunan bir diğer ülke grubudur. Bu gelişmeler ışığında, dış talep koşullarında ek bir kötüleşmenin olmadığı vurgulanmalıdır. Böylece, yılın üçüncü çeyreğinde mal ve hizmet ihracatının artış eğilimini koruduğu tahmin edilmektedir (Grafik 4.2.2).

Küresel iktisadi faaliyetin zayıf seyri ve finansal piyasalarda süregelen sorunlar dış talep üzerinde aşağı yönlü risk unsuru olmayı sürdürmektedir. Nitekim, küresel PMI imalat endeksi Eylül ayında da zayıf seyrini sürdürmüş dört ay üst üste 50 düzeyinin altında gerçekleşmiştir. Diğer yandan toplam endeks, hizmetler sektöründeki ılımlı toparlanmanın sonucunda nötr seviyesine yakın gerçekleşmiştir (Grafik 4.2.5). İhracat ağırlıklı küresel üretim endeksinin bir önceki Enflasyon Raporu dönemine göre bir miktar aşağı yönlü güncellenmesi risklerin canlılığını koruduğunu teyid etmektedir (Grafik 4.2.6).

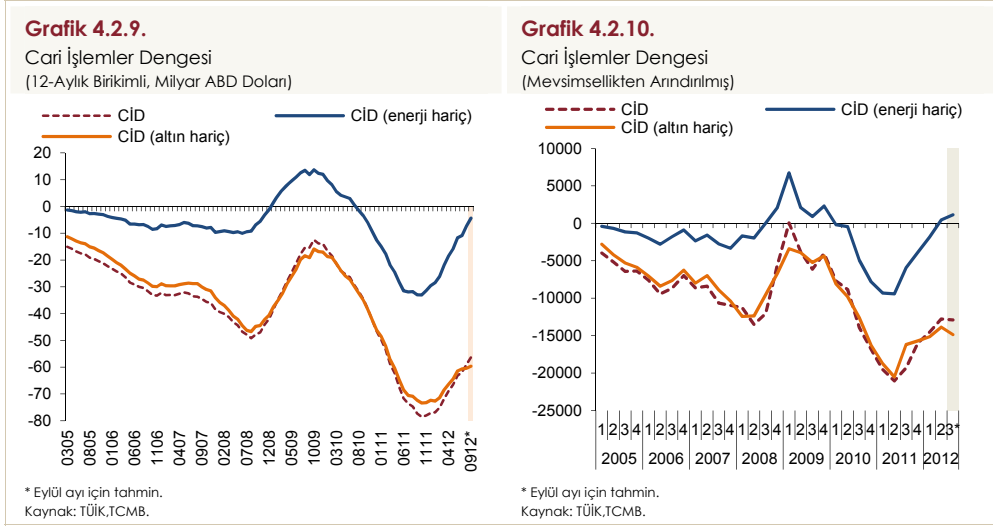

İthalat miktar endeksi Temmuz-Ağustos döneminde bir önceki çeyreğe göre gerilemiştir. Öte taraftan, ithalatın ana eğilimine ilişkin göstergelerden altın hariç ithalat miktar endeksi yataya yakın bir seyir izlemiştir (Grafik 4.2.7). Kredi kanalının ithalata verdiği destek azalmaya devam etmektedir. Nitekim, gerek ticari krediler gerekse tüketici kredileri yavaşlama eğilimini korumaktadır (Grafik 4.2.8). Ek olarak, nihai yurt içi talep yılın üçüncü çeyreği itibarıyla ılımlı seyretmekte ve göreceli fiyat etkisi ithalat talebini sınırlamayı sürdürmektedir. Bu çerçevede, mal ve hizmet ithalatının yılın üçüncü çeyreğinde gerileyeceği tahmin edilmektedir (Grafik 4.2.2).

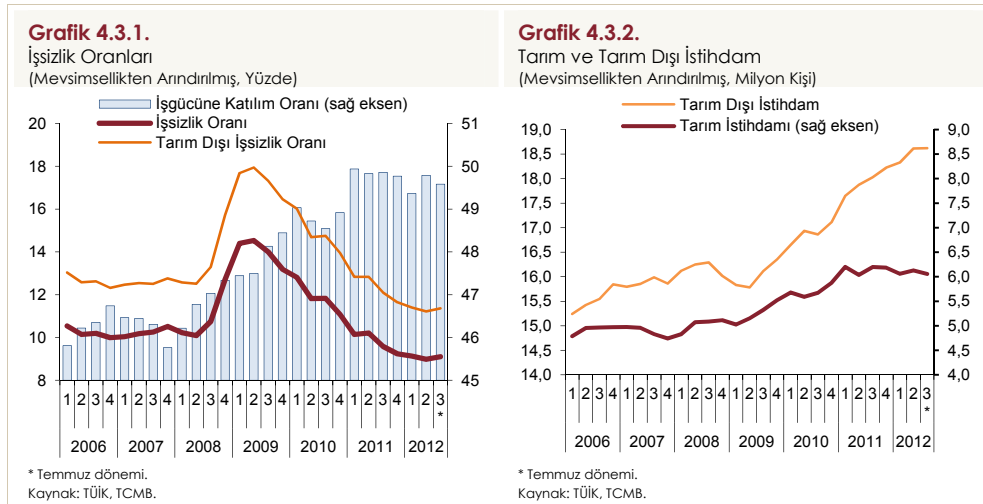
Özetle, yakın döneme dair göstergeler dengelenme sürecinin yılın üçüncü çeyreğinde de devam ettiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, 12 aylık birikimli verilerle gerek cari açık gerekse enerji hariç cari açık kademeli olarak azalmaktadır. Diğer taraftan, altın dış ticareti dışlanarak oluşturulan altın hariç cari işlemler dengesindeki iyileşmenin ise daha sınırlı olduğu dikkat çekmektedir (Grafik 4.2.9 ve Kutu 4.3). Mevsimsellikten arındırılmış verilerle cari işlemler ve altın hariç cari işlemler dengesinde sınırlı bir bozulma gözlenmesine karşın, enerji hariç cari açığı iyileşme yavaş da olsa sürmektedir (Grafik 4.2.10). Tasarruf açığını azaltacak yapısal reformların sürdürülmesi cari açığın orta vadede arzulan boyutlara ulaşmasına katkıda bulunacaktır.

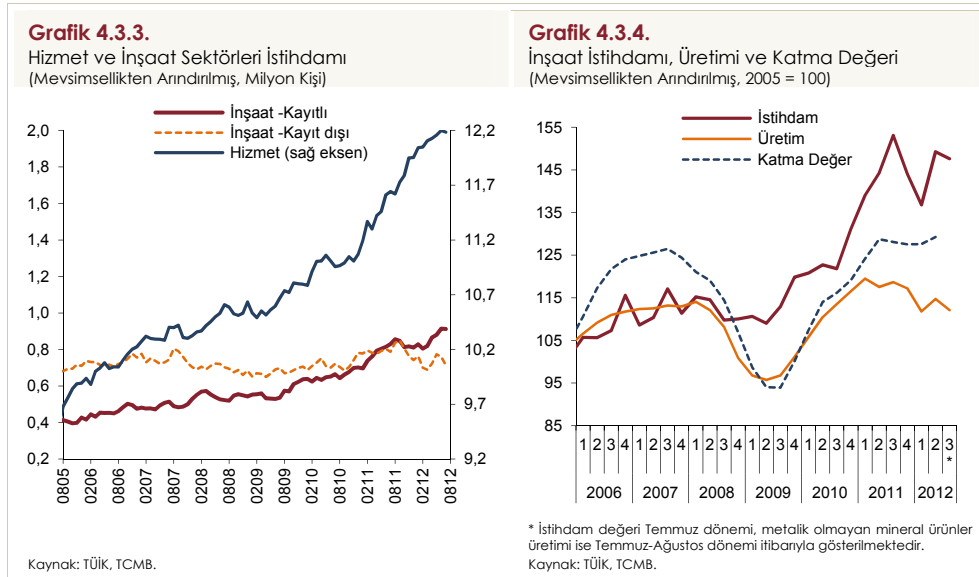

4.3. Emek Piyasası

2012 yılının ikinci çeyreğinde işsizlik oranları tarım dışı istihdam artışlarına bağlı olarak azalmaya devam etmiştir. Tarım dışı işgücüne katılım oranı yılın ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre artış göstermiştir. Buna karşın, tarım dışı işgücüne katılım oranının 2010 yılından itibaren zayıf seyretmesi işsizlik oranlarını azaltıcı bir etki yapmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle 2008 yılından sonra kadınların işgücüne katılım oranında gözlenen güçlü artışın 2010 yılından itibaren hızını kaybetmesi de etkili olmuştur. Bu çerçevede, mevsimsel etkilerden arındırılmış toplam ve tarım dışı işsizlik oranları bu dönemde bir önceki döneme göre sırasıyla 0,2 ve 0,3 puan azalarak yüzde 8,9 ve yüzde 11,1 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, toplam ve tarım dışı işsizlik oranları Temmuz döneminde bir önceki döneme göre 0,2 puan artarak yüzde 9,1 ve yüzde 11,4 olmuştur (Grafik 4.3.1 ve Grafik 4.3.2).

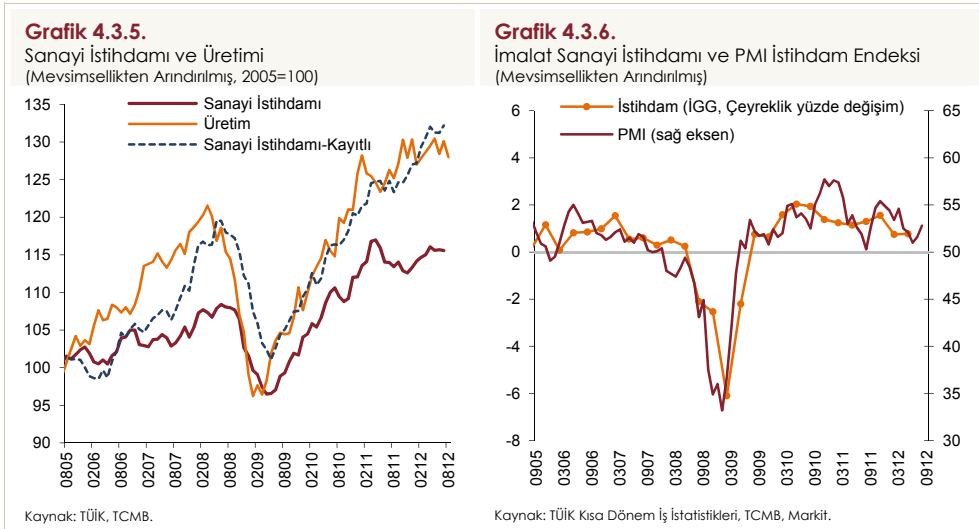
2012 yılının Temmuz döneminde işsizlik oranlarında gözlenen artışlar tarım dışı istihdamın düşmesinden kaynaklanmıştır. Bu dönemde, tarım istihdamı aynı seviyede kalmasına karşın, tarım dışı istihdam bir önceki döneme göre yüzde 0,3 oranında azalmıştır. Tarım dışı istihdamın gerilemesine inşaat ve hizmet sektörleri istihdamlarının düşmesi yol açarken, sanayi istihdamı ise seviyesini korumuştur. İnşaat istihdamında 2012 yılı Mart döneminden itibaren gözlenen artış eğilimi Temmuz döneminde yerini düşüşe bırakmıştır (Grafik 4.3.3). İnşaat istihdamında bu dönemde gözlenen azalış büyük ölçüde kayıt dışı istihdamda gerçekleşmiştir. Hizmet istihdamı artış eğilimi 2012 yılı içinde ivme kaybetmiş ve Temmuz döneminde bir önceki döneme kıyasla azalmıştır (Grafik 4.3.3). Bu dönemde, toplum hizmetleri sektörü istihdamı artmaya devam etmesine karşın, ticaret sektörü istihdamı yüksek bir oranda gerilemiştir. Ayrıca, inşaat üretiminde girdi olarak kullanılan ve inşaat sektörü faaliyetine ilişkin bilgi değeri bulunan metalik olmayan mineral ürünler imalatının 2012 yılının üçüncü çeyreğinde azalması söz konusu dönemde inşaat istihdamına ilişkin iyimser beklentileri zayıflatmaktadır (Grafik 4.3.4).

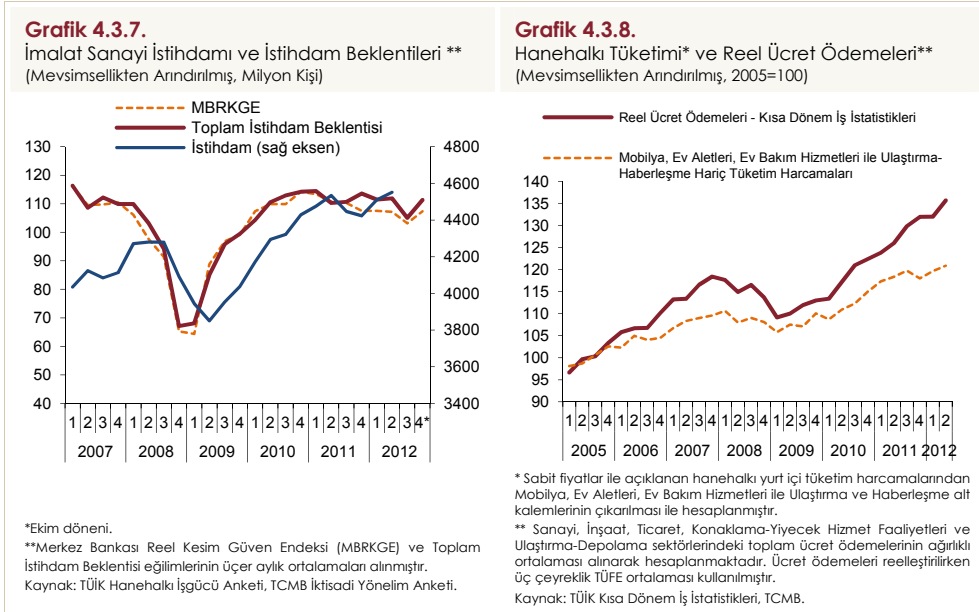
Sanayi üretimi 2012 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre artış göstermiştir. Üretim artışlarıyla birlikte kayıtlı sanayi istihdamı yılın ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre yükselirken, kayıt dışı sanayi istihdamı ise aynı dönemde gerilemiştir (Grafik 4.3.5). Öte yandan, sanayi üretimi Ağustos ayında bir önceki aya göre azalmıştır. Ancak, son ay hariç yılın bütününe bakıldığında sanayi üretimindeki ılımlı artış eğiliminin sürdüğü gözlenmektedir. Sanayi üretiminin Eylül

ayında yeniden artış göstereceği ve yılın üçüncü çeyreğinde üretimin ikinci çeyreğe yakın bir seviyede gerçekleşeceği öngörülmektedir.

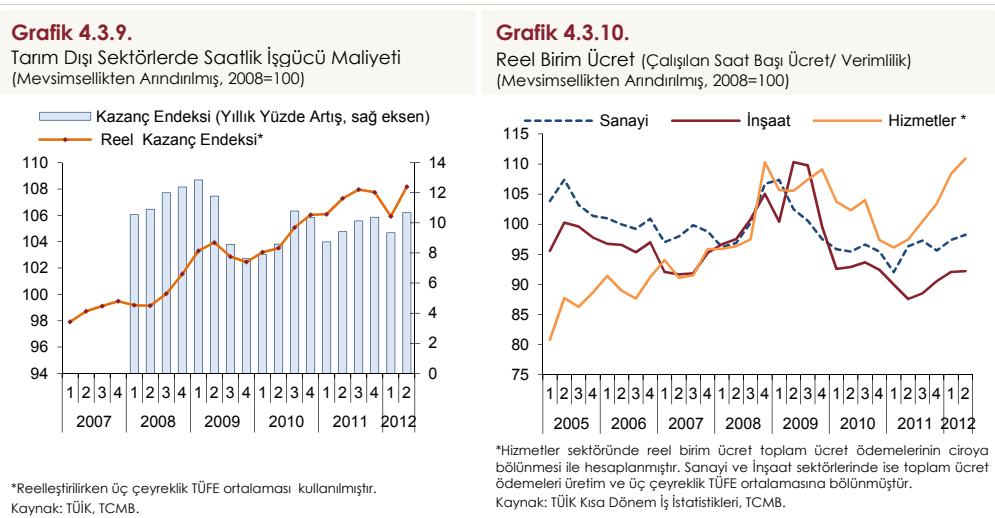
Öncü göstergeler incelendiğinde, PMI istihdam değerinin yılın ikinci çeyreğinin ardından üçüncü çeyreğinde de bir önceki döneme göre düşmesine karşın henüz olumsuz bir eğilime işaret etmediği görülmektedir (Grafik 4.3.6). TCMB İktisadi Yönelim Anketi göstergeleri arasında yer alan ve imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren özel şirketlerin gelecek üç aylık döneme ilişkin beklentilerini yansıtan Toplam İstihdam Beklentisi yılın üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre azalsa da, iyimser bir görünüm olduğunu gösteren 100 değerinin üzerinde kalmıştır (Grafik 4.3.7). Ayrıca, 2012 yılının Ekim ayında bir önceki döneme göre belirgin bir biçimde yükselmiştir. Bu veriler ışığında, yılın üçüncü çeyreğinde sanayi sektöründe istihdamın düşük bir oranda artmaya devam edeceği, fakat küresel iktisadi görünüme ilişkin olumsuz gelişmelerin ve belirsizliklerin istihdam koşullarındaki iyileşmeyi sınırlandıracağı düşünülmektedir.

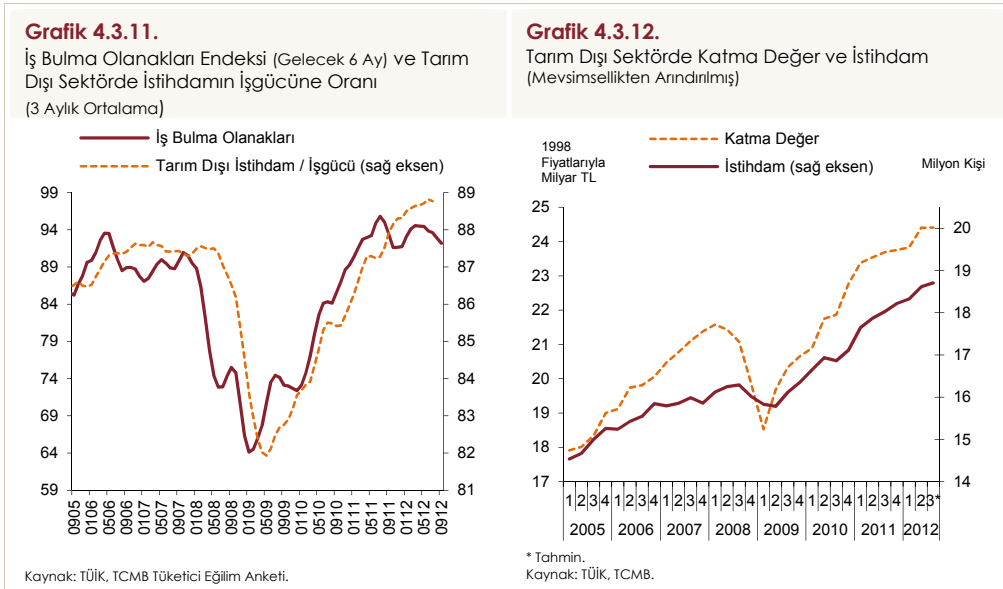
Emek piyasası gelişmeleri iç talep açısından değerlendirildiğinde reel ücret gelirleri ile hanehalkı tarafından yarı dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları ile hizmetlere yönelik harcamalar arasında uzun dönemde istikrarlı bir ilişki olduğu, fakat tüketim harcamalarının reel ücretlere kıyasla daha yavaş arttığı gözlenmektedir (Grafik 4.3.8). 2012 yılının ilk çeyreğinde yatay seyreden reel ücret ödemelerinin yılın ikinci çeyreğinde yüksek bir oranda artarak hanehalkı harcamalarına destek vermeye devam ettiği görülmektedir.

Ücret gelişmeleri maliyet unsuru olarak incelendiğinde ise İşgücü Maliyeti Endeksleri kapsamında yayımlanan tarım dışı saatlik reel kazanç endeksinin 2012 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre yükseldiği gözlenmektedir (Grafik 4.3.9). Verimlilik gelişmelerini içeren reel birim ücretler ise sanayi ve hizmet sektörlerinde 2012 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreğe kıyasla artarken, inşaat sektöründe aynı düzeyde kalmıştır (Grafik 4.3.10). Tarım dışı sektörlerde üretim artışları yaşanmasına karşın toplam ücret ödemelerinin daha hızlı artması nedeni ile reel birim ücretler yükselmiştir. Ayrıca, bu dönemde tüm tarım dışı sektörlerde çalışılan saat başına reel ücretler artış göstermiştir. Hizmet sektöründe gözlenen reel birim ücret artışları hizmet fiyatlarına ilişkin bir risk unsuru olmaya devam etmektedir (Kutu 4.4).

Özetle, başta inşaat olmak üzere tüm tarım dışı sektörler 2012 yılının ikinci çeyreğinde istihdam artışına katkı sağlamıştır. Öncü göstergeler sanayi istihdamında gözlenen artışın yılın üçüncü çeyreğinde yavaşlayacağına işaret etmektedir. TÜİK-TCMB Tüketici Eğilim Anketi göstergeleri arasında yer alan ve hanehalkının işgücü piyasasına ilişkin beklentilerini yansıtan İş Bulma Olanakları endeksi yılın üçüncü çeyreğinde önceki dönemlere göre bir miktar gerilemiştir (Grafik 4.3.11). Ancak, İş Bulma Olanakları endeksi henüz uzun dönem ortalamalarının üzerinde seyretmektedir. Bu çerçevede, 2012 yılının üçüncü çeyreğinde tarım dışı istihdamın ılımlı bir artış göstereceği tahmin edilmektedir (Grafik 4.3.12). Ancak, öncü göstergeler küresel ekonomideki olumsuz gelişmelerin ve belirsizliklerin sürmesi durumunda ilerleyen dönemlerde istihdam artışlarının daha fazla yavaşlayabileceğine işaret etmektedir.

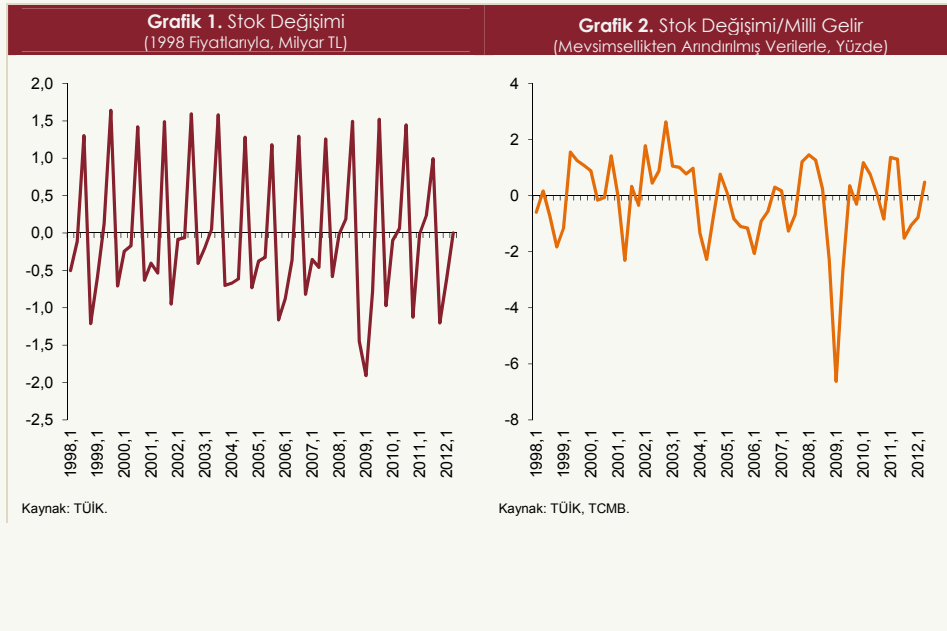

Kutu
4.1

Stoklardaki Son Dönem Hareketler

Milli gelir verileri TÜİK tarafından üretim ve harcama yönlerinden yayımlanmaktadır. Özel ve kamu kesimi talebi, net ihracat ve stok değişimleri kalemleri hakkında bilgi içeren harcama yönünden milli gelir verileri uygulanan politikaların ekonomi üzerindeki sonuçlarını takip etmekte önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, anılan veriler incelendiğinde son dönemde nihai yurt içi talebin yataya yakın seyrettiği, net ihracatın büyümeye katkısının ise arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, zaman zaman stok değişimi kalemi büyümeye önemli oranda katkı yapabilmektedir. Bu nedenle bazı dönemlerde, sadece nihai yurt içi talep ve net ihracat verilerinin incelenmesi büyümenin kaynaklarının anlaşılmasını zorlaştırabilecektir. Bu çerçevede bu kutuda, söz konusu iki ana kalem dışındaki talep unsuru olan stok değişimi gelişmeleri incelenmiştir.

Stoklar arz ve talep arasında çeşitli nedenlerden kaynaklanan farkları dengeleyerek ekonomideki dalgalanmaları azaltabilecektir.¹ Örneğin, mevsimsellikten arındırılmamış verilerle incelendiğinde tarım hasatının olduğu üçüncü çeyrekte stokların arttığı görülmektedir (Grafik 1). Böylece, bazı ürünlerde üretim dönemsel olarak yoğunlaşmış olsa da yıl geneline yayılan talep stoklar aracılığıyla karşılanabilmektedir.

¹ Tüketim, yatırım ve ihracat talebi, ithalat ve üretim aracılığıyla karşılanmakta, bu kaynaklardan sağlanan arz ile nihai talep arasındaki fark ise stok değişimleri aracılığıyla dengelenmektedir.

Mevsimsel olarak gözlenen bu tür stok hareketlerine ek olarak firmaların ekonomideki talep koşullarına ilişkin beklentileri sonucu stok biriktirme ya da eritme süreci yaşanabilir. Örneğin, talebe dair olumlu beklentileri olması durumunda firmalar stok biriktirme yoluna gidebilirler. Buna karşın, talep koşullarında belirsizliğin arttığı durumda talebi birikmiş stoklardan karşılamayı ve daha sonra stok birikimine gitmemeyi tercih edebilirler. Bu çerçevede, stok değişimi hareketlerini daha iyi yorumlayabilmek için stokların mevsimsellikten arındırılmış verilerine bakılması faydalı olacaktır. Nitekim, mevsimsellikten arındırılmış verilerle incelendiğinde 2001 krizi sonrası firmaların stok biriktirdiği, küresel krizin etkilerinin belirgin şekilde hissedildiği 2009 yılı ilk çeyreğinde ise stokların önemli ölçüde azaldığı ve devamında istikrarlı bir stok biriktirme davranışı olmadığı görülmektedir (Grafik 2).

Bu noktada milli gelir çerçevesinde yayımlanan stok değişiminin toplam stoklarla ilgili bilgi vermediği, o dönemdeki stok değişimiyle ilgili olduğunun dikkate alınması gerektiği vurgulanmalıdır. Bu durum, stokların azaldığı durumlarda dahi stok değişiminin milli gelir büyümesine pozitif katkı yapabileceğine işaret etmektedir. Zira, stok değişimlerinin büyümeye katkısı t dönemindeki stok değişimi ile karşılaştırma yapılmak istenen dönemdeki $(t-k)$ stok değişimi farkı ilgili dönemdeki $(t-k)$ milli gelire bölünerek hesaplanabilir. Bu nedenle, t dönemindeki stok değişimi negatif olsa da karşılaştırma yapılan dönemdeki stok değişiminden daha az negatif ise büyümeye olumlu katkı yapacaktır. Örneğin, Grafik 2'de mevsimsellikten arındırılmış olarak sunulan stok değişimleri incelendiğinde 2012 ilk çeyreğinde stok değişiminin negatif olduğu ancak, 2011 son çeyreğine göre daha az negatif olduğu görülmektedir. Böylece, stok değişiminin dönemlik büyümeye katkısı pozitif olmuştur (Grafik 3). Öte yandan, milli gelir yıllık büyümesinde ilk açıklanan veriler ile 2012 yılı ikinci çeyreği itibarıyla mevcut olan veriler karşılaştırıldığında bazı dönemlerde stok değişiminin katkısında belirgin güncellemeler olabildiği görülmektedir (Grafik 4). Bu çerçevede, milli gelir alt kalemlerinde güncellemeler sonucu değişiklik olabileceğinden yakın dönem stok değişimi gelişmelerine temkinli yaklaşmak gerekmektedir.²

² Milli gelirdeki güncellemelere dair daha detaylı bir analiz için bakınız Günay (2011).

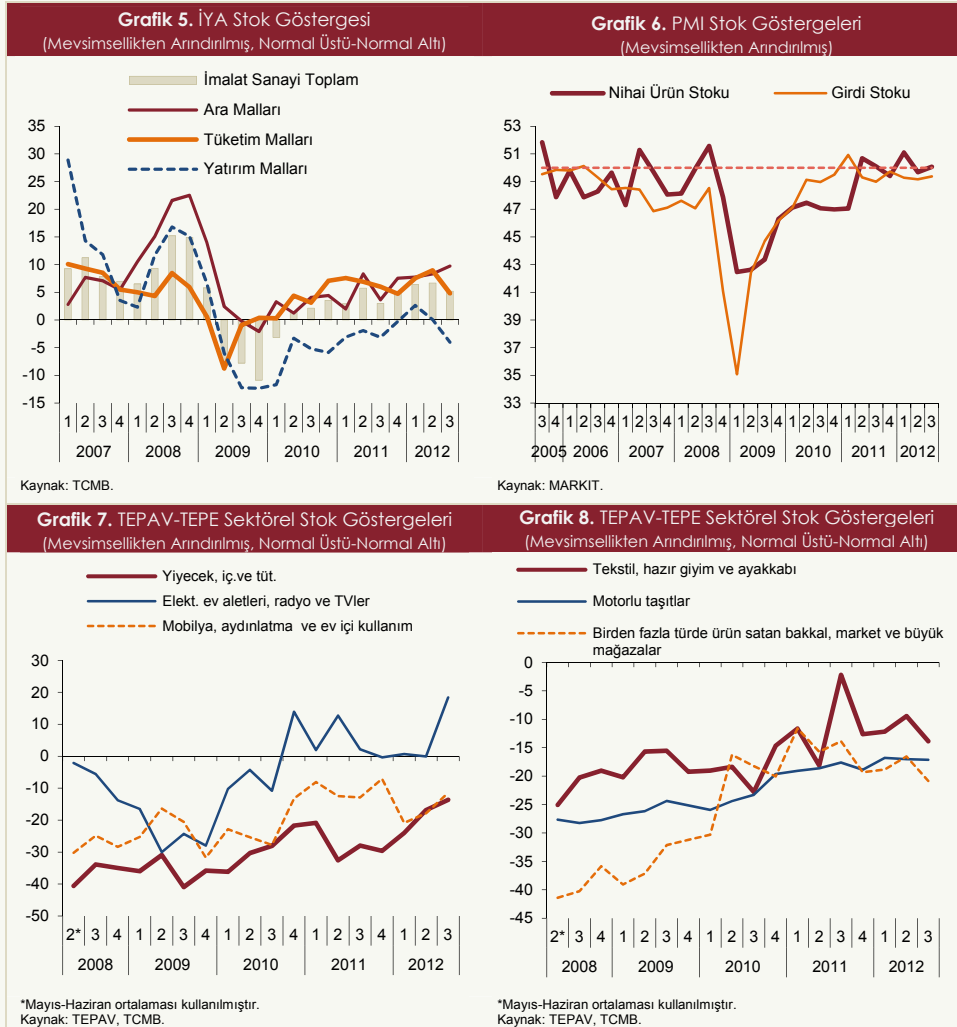

³ Avrupa Merkez Bankası’nın 2012 Mayıs tarihli Aylık Bülteni’nde konu ile ilgili bir analiz yer almıştır.

İYA ve PMI anketleri imalat sanayi firmalarına yöneliktir. TEPE kapsamında ise perakende sektörünün stoklarına ilişkin de bir soru yer almaktadır. Anketin Mayıs 2008'den başlaması nedeniyle gözlem sayısı sınırlı olsa da perakende sektöründe de stokların seyrinin sektörlere göre farklılaştığı görülmektedir (Grafik 7 ve Grafik 8).

Özetle, talebin kompozisyonuna ilişkin yakından takip edilen nihai yurt içi talep ve net ihracat kalemlerinin yanında stok değişimleri de iktisadi faaliyete dair önemli bilgi içerme potansiyeline sahiptir. Zira, 2012 yılı ikinci çeyreğinde olduğu gibi bazı dönemlerde sadece nihai yurt içi talep ve net ihracatın dönemlik büyümeye katkıları ile milli gelir dönemlik büyümesi açıklanamamaktadır. Kriz sonrası eğilimler dikkate alındığında, milli gelir ve anket göstergeleri ekonomide stok biriktirme sürecinin henüz başlamadığına işaret etmektedir. Önümüzdeki dönemde, anket göstergelerine ilişkin gözlem sayısının da artmasıyla birlikte stoklama davranışının daha sağlıklı incelenmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça:

Günay, M. (2011). "Milli Gelir Güncellemeleri", TCMB Ekonomi Notu, No. 11/21.

"Stockbuilding-Theoretical Considerations and Recent Developments", Avrupa Merkez Bankası Aylık Bülteni, Mayıs 2012.

Kutu
4.2

Türkiye'nin Altın Stokunun Hesaplanması

Türkiye'de hane halkı tarafından geleneksel tasarruf aracı olarak görülen fiziki altın, ziynet eşyası olmasının yanı sıra saklama ve tasarruf aracı olarak da kullanılmaktadır. Diğer taraftan, özellikle 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel kriz sonrası dönemde altın fiyatlarında yaşanan artışlar hane halkının yastık altında tuttuğu altınların kayıt içine alınması vasıtasıyla ekonomiye kazandırılması olgusunu yeniden gündeme taşımıştır. Bu süreçte, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından Türk lirası zorunlu karşılıkların bir kısmının standart işlenmemiş altın cinsinden tutulabilmesine ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenleme ile birlikte TCMB net uluslararası rezervlerinin içinde gösterilen altın mevcudu hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Ayrıca, ekonomideki aktörlerin altın varıklarının uluslararası piyasada kolayca dövize çevrilebilir olması sebebiyle altın stoku Türkiye'nin net döviz pozisyonu kapsamında dikkate alınması gereken bir kalemdir. Bu çerçevede, Türkiye'de altın stokunun büyüklüğünün ölçümü büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'deki altın stokunun hesaplanması gerek ülkemizdeki altın birikiminin yüzyıllara yayılması, gerekse veri setinin çok geriye gitmemesi sebebiyle güçlük arz etmektedir. Ancak, belirli dönemler arası akım altın hareketleri hesaplanarak söz konusu dönemler içindeki stok altın rakamları tahmin edilebilmektedir. Bu noktadan hareketle, 1984-2012 Ağustos dönemi arasındaki ithalat, ihracat ve üretim değerleri kullanılarak her yıl için akım altın hareketi hesaplanmıştır. Daha sonra akım altın hareketleri toplulaştırılarak 1984 yılından bu yana biriken altın stoku bulunmuştur.

Yöntemsel olarak 1984 yılından günümüze her bir yıl için akım altın (AA) değerlerinin hesaplanması 1 numaralı denklemde gösterilmektedir:

$$AA(t) = \text{İthalat}(t) + \text{Üretim}(t) - \text{İhracat}(t) \quad (1)$$

Her yıl için hesaplanan AA(t) değerleri toplanarak 1984 yılından günümüze kadar olan stok altın (SA₂₀₁₂) hesaplanmıştır.

$$SA_{2012} = \sum_{t=1984}^{2012} (AA_{(t)}) \quad (2)$$

Hesaplamaya dahil edilen altın ihracatı ve ithalatı işlenmemiş ve işlenmiş altını kapsamaktadır. İşlenmemiş altın için referans olarak kullanılan parasal olmayan altın ihracatı ve ithalatı verileri, 1984-2012 arası TCMB ödemeler dengesi istatistiklerinden derlenmiştir. İşlenmiş altın ihracat ve ithalatı için TÜİK dış ticaret istatistikleri veri tabanı kullanılmıştır.⁴ İşlenmemiş altın dış ticareti olarak adlandırılan parasal olmayan altın verileri miktar cinsinden değil değer cinsinden (ABD doları) açıklanmaktadır. Miktar cinsinden parasal olmayan altın dış ticaret verilerini hesaplamak için ilgili yıldaki altın ihracat ve ithalat değeri o yıldaki referans altının fiyatına bölünmüştür. İşlenmiş altın ihracat ve ithalatı için de yukarıda anlatılan işlem uygulanmıştır.

Tablo 1: Türkiye'nin Altın Stoku (1984-2012 Ağustos dönemi)

	Toplam İhracat (ton)	Toplam İthalat (ton)	Üretim (ton)	Stok (ton)	Stok (milyar ABD doları)
1984	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
1985	0.0	26.4	0.0	26.4	0.3
1986	0.0	8.1	0.0	34.5	0.4
1987	0.0	8.5	0.0	43.0	0.6
1988	0.0	2.3	0.0	45.2	0.6
1989	0.0	85.2	0.0	130.4	1.6
1990	0.2	124.3	0.0	254.4	3.1
1991	0.5	99.1	0.0	353.0	4.1
1992	1.1	125.7	0.0	477.6	5.4
1993	2.0	158.1	0.0	633.7	7.5
1994	3.6	38.8	0.0	668.9	8.3
1995	4.9	107.0	0.0	771.0	9.5
1996	8.9	135.1	0.0	897.3	11.2
1997	15.3	178.3	0.0	1060.4	11.3
1998	22.3	191.4	0.0	1229.5	11.6
1999	32.2	123.7	0.0	1320.9	11.8
2000	85.7	219.8	0.0	1455.0	13.0
2001	69.0	121.7	1.1	1508.8	13.1
2002	85.2	150.6	4.3	1578.4	15.8
2003	93.6	241.0	5.4	1731.3	19.9
2004	111.4	283.0	5.0	1907.9	25.1
2005	119.3	291.0	5.0	2084.6	29.9
2006	118.0	228.3	8.0	2202.8	43.1
2007	139.8	260.6	10.0	2333.6	52.4
2008	213.9	200.3	11.2	2331.2	65.3
2009	201.5	62.2	14.3	2206.2	69.2
2010	108.4	75.0	16.4	2189.2	86.1
2011	84.7	134.6	24.0	2263.1	114.0
2012 (Ağustos)	218.8	126.6	15.6	2189.1	115.5

Kaynak: TÜİK, İstanbul Altın Borsası ve TCMB hesaplamaları.

⁴ TÜİK'in yayınladığı Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) sınıflamasında yer alan 711319 ve 711419 kodlu mücevher ve kuyumcu eşyası kalemlerinden derlenmiştir.

Türkiye'nin 1984 yılından bu yana altın ihracat, ithalat ve üretim değerleri, Tablo 1'de yer almaktadır. Buna göre, 1984–2012 Ağustos döneminde Türkiye'nin altın stokunun 2189 ton arttığı tahmin edilmektedir. Bir başka deyişle, 1984 yılının başında Türkiye'nin altın stokunun sıfır olduğu varsayımı altında, 2012 yılı Ağustos ayı itibarıyla Türkiye'nin altın stokunun 2189 ton olduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu miktar yaklaşık 115,5 milyar ABD dolarına tekabül etmektedir. Burada vurgulanması gereken bir nokta, söz konusu altın stoku tutarının varsayımımız gereği mevcut verilerle hesaplanabilen en düşük rakam olduğudur. Türkiye'de altının yüzyıllar boyunca yatırım ve ziynet eşyası olarak kullanıldığı göz önüne alınırsa, ülkemizin altın stokunun yukarıda belirtilen rakamdan çok daha yüksek olması beklenmektedir.

Kaynakça:

Aktaş Z., Altan A., Aydın F., Bozok İ. ve Kanlı İ. B. (2012), "Türkiye'de Altın: Dış Ticaret, Cari İşlemler Dengesi ve Büyüme Üzerine Etkisi," TCMB Ekonomi Notu, No.12/29.

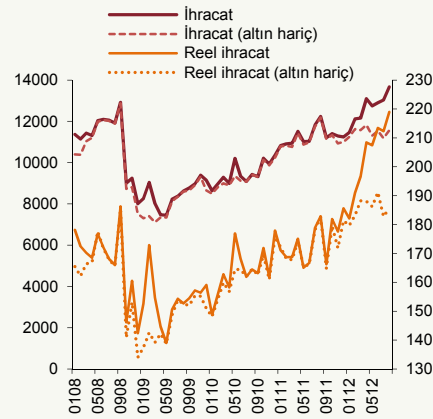
Kutu
4.3

Altının Cari İşlemler Dengesi ve Büyüme Üzerine Etkisi

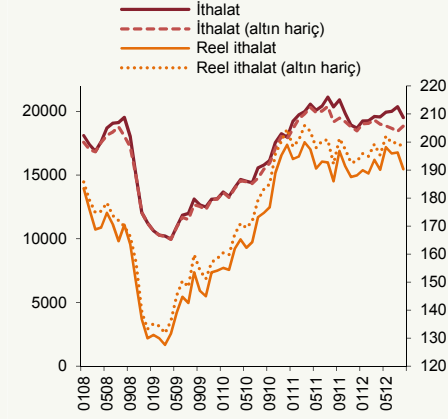
2012 yılında İran kaynaklı olarak altın ihracatı ve paralelinde altın ithalatı ciddi ölçüde artmıştır. Bu kutuda, söz konusu hareketin dış ticaret, cari işlemler dengesi ve büyüme üzerine etkileri incelenmiştir.⁵

Cari İşlemler Üzerine Etkisi

İhracat rakamları gerek nominal gerekse reel olarak incelendiğinde altın hariç ihracat 2012 yılı başından itibaren yataya yakın bir seyir izlerken, toplam ihracatta bir ivmelenme görülmektedir (Grafik 1). Nominal verilerle incelendiğinde son dönemde ılımlı bir artış görüntüsü çizen ithalat, altın dışlandığında gerileme eğilimindedir. Öte yandan, reel olarak bakıldığında toplam ithalat ile altın hariç ithalat arasında ciddi bir eğilim farkı bulunmamaktadır (Grafik 2).

Grafik 1. Nominal ve Reel İhracat
(Mevsimsellikten Arındırılmış)

Kaynak: TÜİK, TCMB.

Grafik 2. Nominal ve Reel İthalat
(Mevsimsellikten Arındırılmış)

Kaynak: TÜİK, TCMB.

Hem net altın ithalatının dalgalı bir seyir izlemesi hem altın fiyatlarında gözlenen yükseliş eğilimi, cari işlemler dengesi üzerinde önemli etki yapmıştır. Dolayısıyla, cari işlemler dengesinin altın etkisi hariç tutularak incelenmesi önem taşımaktadır. Tablo 1'de cari işlemler dengesi rakamları altın dahil ve hariç olarak sunulmaktadır.

Tablo 1. Altın Ticaretinin Cari İşlemler Dengesi Üzerine Etkisi
(milyar ABD doları)

	2009	2010	2011	2012*
1. Toplam	-13,99	-46,64	-77,14	-59,01
2. Altın Hariç	-17,00	-46,19	-72,36	-60,39

* ilk 8 ay, yıllıklandırılmış.

⁵ Kutuya ilişkin detaylı bilgi ve hesaplama yöntemleri için bakınız: Aktaş ve diğerleri (2012).

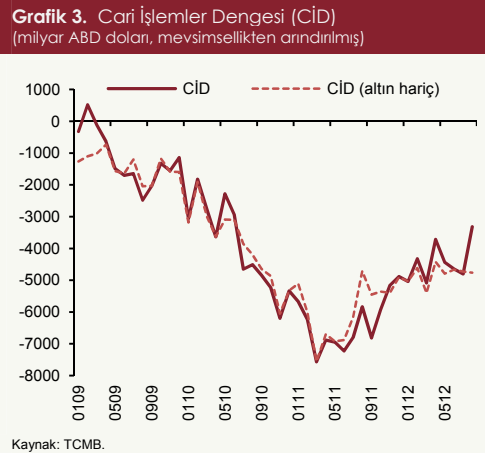
2009 yılında cari işlemler açığı 14 milyar ABD dolarına gerilerken, özellikle yılın ilk çeyreğinde altın ihracatı büyük ölçüde artış göstermiş ve yıl genelinde Türkiye net altın ihracatçısı olmuştur. Söz konusu etki dışlandığında cari işlemler açığının 17 milyar ABD doları olduğu görülmektedir. 2010 yılında, dış ticaret açığında gözlenen büyüme cari açığın genişlemesinde belirleyici olurken söz konusu eğilim 2011 yılında da devam etmiş ve cari açık 77 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Ancak, 2011 yılında yapılan yaklaşık 5 milyar ABD doları net altın ithalatı dışlandığında cari işlemler açığının 72 milyar ABD doları seviyesinde kaldığı görülmektedir. 2011 yılında cari işlemler açığında gözlenen 30 milyar ABD doları tutarındaki kötüleşmenin yüzde 16'sı net altın ithalatından kaynaklanmıştır.

2012 yılının ilk 8 aylık döneminde yapılan yüksek miktarda altın ihracatı büyük ölçüde ithalatla karşılanmış olup, 3 milyar ABD doları tutarında net altın ihracatı gerçekleşmiştir. 2012 yılı Ağustos ayında 59 milyar ABD doları olan yıllıklandırılmış cari işlemler açığının söz konusu etki dışlandığında 60,4 milyar ABD doları seviyesine yükseldiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu dönemde cari işlemler açığında gözlenen 15 milyar ABD doları iyileşmenin yüzde 20'si net altın ihracatından kaynaklanmıştır.

Mevsimsellikten arındırılmış olarak bakıldığında dış ticaretle ilgili yukarıda sözü geçen eğilim cari işlemler dengesinde de görülmektedir. Altın hariç cari işlemler dengesinde 2012 yılı başından itibaren ılımlı bir toparlanma gözlenirken, toplam cari işlemler açığında önemli ölçüde bir daralma göze çarpmaktadır (Grafik 3).

Büyüme Üzerine Etkisi

Net altın ihracatının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya (GSYİH) etkide bulunabilmesi için, söz konusu ihracatın bir bölümünün yurt içinde üretilmiş veya işlenmiş olması gerekmektedir. İhracata konu olan altın herhangi bir katma değer içermese de, harcama yönünden GSYİH kompozisyonunu değiştirebilmektedir. Bu çerçevede, altın ihracatının milli gelir büyümesi ve talep kompozisyonu üzerindeki etkilerine ihraç edilen altının kaynaklarının incelenmesi yoluyla bakılmıştır.

Bir dönemde ihraç edilen altın, aynı dönemde yapılan ithalat veya yurt içi üretim tarafından ya da önceki dönemlerde yapılan yurt içi üretim veya ithalat yoluyla biriktirilen altın stoklarından karşılanabilir. Öte yandan, ihracatın bir bölümünün cari dönemde veya önceki dönemlerde kayıt dışı yollarla yurt içine girmiş altın tarafından da karşılanması mümkündür. Tüm bu durumlarda altın ihracatının GSYİH'ye ve talep kompozisyonuna etkileri Tablo 2'de gösterilmektedir.⁶

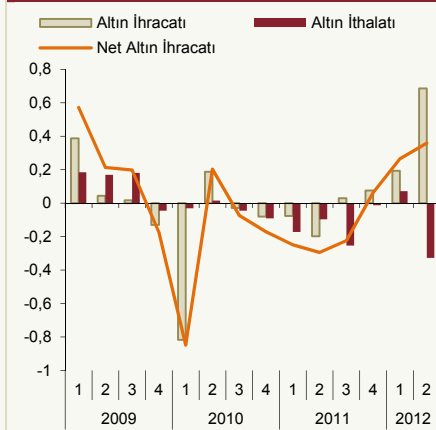
Tablo 2. t Döneminde Yapılan Altın İhracatının, Karşılandığı Kaynağa ve Döneme Bağlı Olarak GSYİH'ye ve Harcama Alt Kalemlerine Etkisi*

Altın Kaynağı	t-k		t (ihracat dönemi)	
	İhracat (+) İthalat (-)	Stoklar (+)** GSYİH (0)	İhracat (+) İthalat (-)	Stoklar (-) GSYİH (0)
t döneminde üretilen altının ihracatı			İhracat (+) İthalat (0)	Stoklar (0) GSYİH (+)
t döneminde ithal edilen altının ihracatı			İhracat (+) İthalat (-)	Stoklar (0) GSYİH (0)
t-k döneminde ithal edilen altının ihracatı	İhracat (0) İthalat (-)	Stoklar (+)** GSYİH (0)	İhracat (+) İthalat (0)	Stoklar (-) GSYİH (0)
t-k döneminde üretilen altının ihracatı	İhracat (0) İthalat (0)	Stoklar (+)** GSYİH (+)	İhracat (+) İthalat (0)	Stoklar (-) GSYİH (0)
Kayıt dışı yollarla ülkeye giren altının ihracatı			İhracat (+) İthalat (0)	Stoklar (-) GSYİH (0)

* Parantez içerisindeki işaretler ilgili alt kalemin GSYİH'ye olan katkısını göstermektedir.
** Tablo önceki dönemlerde üretilen veya ithal edilen altının tüketilmediği veya üretimde girdi olarak kullanılmadığı varsayılarak oluşturulmuştur.

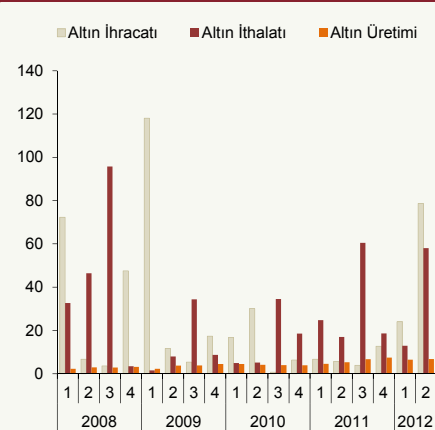
Bu bilgiler ışığında yapılan hesaplamalara göre 2012 yılı ikinci çeyreğinde altın ihracatı yıllık büyümeye 0,69 puan pozitif katkı yaparken altın ithalatının negatif katkısı 0,33 puan olmuştur (Grafik 4). Bu dönemdeki altın ihracatının ithalat ile karşılanmayan kısmının tamamen yurt içinde üretilmiş olması durumunda net altın ihracatının katkısı büyümeye yansıyacaktır. Aksi durumda ise yalnızca büyümenin kompozisyonu değişecektir.

Grafik 4: Altın Ticaretinin Net İhracatın Katkısına Etkisi (yüzde puan)

Kaynak: TÜİK, Yazarların Hesaplamaları.

Grafik 5: Altın Üretim, İhracat ve İthalatı (ton)

Kaynak: İstanbul Altın Borsası, TÜİK ve Yazarların hesaplamaları.

⁶ Tablo 2 TÜİK'ten edinilen bilgiye göre düzenlenmiştir.

Grafik 5'te görüldüğü üzere, ihracat ve ithalat arasındaki farkın ancak sınırlı sayılabilecek bir bölümü üretim yoluyla karşılanmaktadır. Nitekim, 2012 yılı ikinci çeyreğinde, bir önceki yılın aynı dönemine göre altın net dış talebindeki artış 32 ton iken, aynı dönemlerde altın üretimindeki artış 1,4 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, altın net dış talebinin karşılanmasında yurt içi üretimin payının çok düşük olduğunu ve dolayısıyla son dönemde altın ticaretinde gözlenen hareketlerin GSYİH yıllık büyümesine katkısının oldukça sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça:

Aktaş Z., Altan A., Aydın F., Bozok İ. ve Kanlı İ. B. (2012), "Türkiye'de Altın: Dış Ticaret, Cari İşlemler Dengesi ve Büyüme Üzerine Etkisi," TCMB Ekonomi Notu, No.12/29.

Kutu
4.4

Ticaret-Hizmet Sektöründe Reel Birim Ücretler

Ticaret-Hizmet sektörü için reel birim ücret, TÜİK tarafından üçer aylık dönemlerle Ticaret-Hizmet Endeksleri kapsamında yayımlanan brüt ücret maaş (toplam ücret ödemeleri) endeksinin ciro endeksine bölünmesiyle elde edilmektedir. Bu sektör için üretim verisi açıklanmadığından hesaplamalar ciro üzerinden yapılmaktadır. Reel birim ücret, üretim verisi kullanılarak hesaplandığında, bir birim üretmek için yapılması gereken işgücü maliyetini gösterirken, ciro kullanılarak hesaplandığında ücret ödemelerinin ciro içerisindeki ağırlığını ortaya koymaktadır. Ücret ödemelerinin ağırlığının artması, diğer her şey sabitken, sektördeki kâr marjlarının daraldığına işaret etmektedir. Makro düzeyde sektör verileri üzerinden gözlenen bu olgunun mikro düzeyde ortalama bir firma için de geçerli olduğu varsayımı altında, reel birim ücretin artması, kâr marjlarını sabit tutmak isteyen bir işletme için maliyetlerdeki yükselişi fiyatlara yansıtma olasılığının artması olarak yorumlanabilir.

2010 yılı sonundan itibaren artış eğiliminde olan Ticaret-Hizmet sektörü reel birim ücreti, söz konusu dönemde yaklaşık yüzde 16 oranında artmıştır. Ortalama saatlik ücretin reel olarak yüzde 6 oranında yükseldiği bu dönemde, reel birim ücretin artmasında daha çok ortalama verimlilikteki zayıf seyir etkili olmuştur (Tablo 1).

Tablo 1: 2010Ç4: 2012Ç2 Ticaret-Hizmet Sektöründe Reel Birim Ücret Gelişmeleri
(Logaritmik Fark, Mevsimsellikten Arındırılmış)

	Ticaret-Hizmet	Ticaret	Konaklama-Yiyecek Hizmetleri	Ulaştırma-Depolama	Bilgi ve İletişim	Mesleki-Bilimsel-Teknik Faaliyetler	İdare- Destek Hizmet Faaliyetleri
Reel Birim Ücret (1)=(2)-(3)	0.16	0.20	0.18	-0.14	0.08	0.01	-0.09
Saatlik Reel Ücret (2)	0.06	0.04	0.09	0.02	0.04	0.05	0.18
Verimlilik (Reel Ciro/Çalışılan Saat) (3)=(4)-(5)	-0.10	-0.16	-0.10	0.16	-0.04	0.03	0.27
Ciro (reel) (4)	0.00	-0.02	0.04	0.35	-0.05	0.06	0.07
Çalışılan Saat (5)	0.10	0.14	0.14	0.19	-0.01	0.03	-0.20
<i>Bilgi için:</i>							
Ciro Pay (Yüzde, 2009 Yılı için)	100	78.1	9.9	2.7	3.6	3.4	2.4

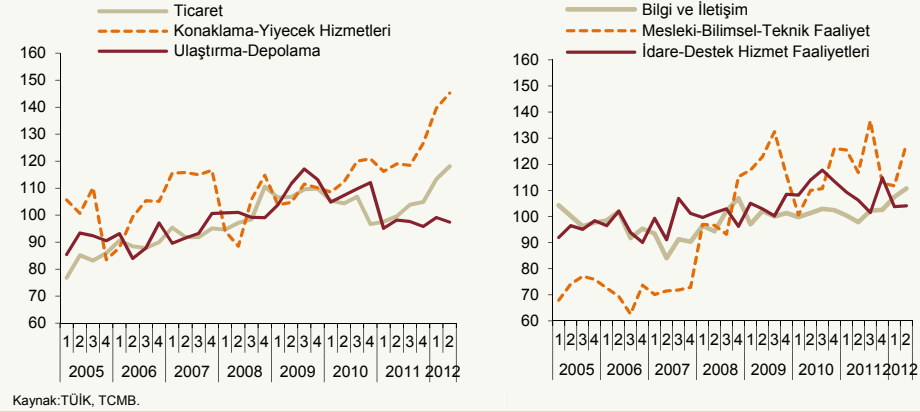
Kaynak:TÜİK, TCMB.

Not: Ticaret-Hizmet sektörü için ortalama birim ücret, toplam ücret ödemelerinin ciroya bölünmesi ile elde edilmektedir. Bu oranın hem pay hem paydasının çalışılan saat ve fiyat endeksine bölünmesi durumunda birim ücret saatlik reel ücretin ortalama çalışılan saat başı reel ciroya, diğer bir ifadeyle ortalama verimliliğe) oranı olarak da ifade edilebilir. Hesaplamalarda fiyat endeksi olarak kira hariç hizmet fiyatları kullanılmıştır.

Aynı dönemde asgari ücret reel olarak yaklaşık yüzde 5 oranında yükselmiştir. Konaklama-Yiyecek Hizmetleri ile İdari Destek Hizmet Faaliyetleri hariç diğer hizmet kalemlerinde ise ortalama ücret artışı asgari ücret artışının altında gerçekleşmiştir (Tablo 1). İdari-Destek Hizmet faaliyetlerindeki saatlik reel ücret artışı verimlilikteki artışla desteklenirken, Konaklama-Yiyecek Hizmetlerinde ücret gelişmelerinin tersine verimlilik gerilemektedir.

Grafik 1. Hizmet Sektörü Altı Kalemlerinde Reel Birim Ücret (2008=100)

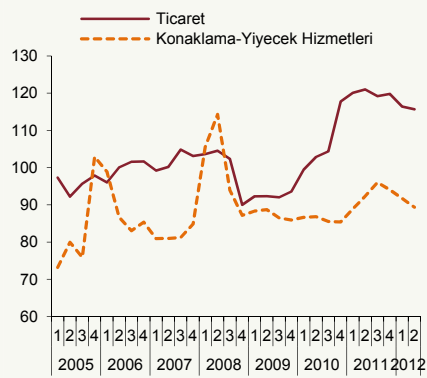
(Mevsimsellikten Arındırılmış)

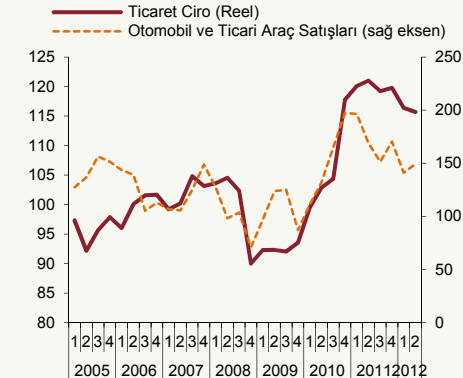
Ticaret-Hizmet sektörünün NACE.Rev2 sınıflamasına⁷ göre alt detayına bakıldığında, reel birim ücretteki bu eğilimin geneli yansıtmadığı, reel birim ücretin sadece Ticaret, Konaklama-Yiyecek Hizmetleri ile Bilgi ve İletişim sektörlerinde artış gösterdiği gözlenmektedir (Tablo 1 ve Grafik 1). 2009 dönemi yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerine göre Ticaret-Hizmet sektörü içinde Ticaret ve Konaklama-Yiyecek Hizmetleri sektörlerinin payı sırasıyla yüzde 80 ve yüzde 10 seviyesindedir (Tablo 1). Dolayısıyla, Ticaret-Hizmet genelindeki eğilim büyük ölçüde Ticaret sektöründeki gelişmeleri yansıtmaktadır. Ticaret sektöründe reel birim ücret artışının önemli bir kısmı verimlilikteki gerilemeden kaynaklanırken, Konaklama-Yiyecek Hizmetleri sektöründe ücret artışlarının ve verimlilikteki gerilemenin katkısı birbirine yakın gerçekleşmiştir (Tablo 1).

Grafik 2. Bazı Hizmet Sektörlerinde Ciro

(Mevsimsellikten Arındırılmış, Reel, 2008=100)

Grafik 3. Ticaret Sektöründe Ciro ve Araç Satışları

(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2008=100)

⁷ Avrupa Topluluğunda ekonomik faaliyetlerin güncel istatistiki sınıflaması.

Ticaret ile Konaklama-Yiyecek hizmetleri sektörlerinde verimliliğin gerilemesinde çalışılan saatteki hareketlerin yanı sıra cirodaki azalma da etkili olmuştur (Grafik 2). Söz konusu sektörler içinde Ticaret-Hizmet sektöründe önemli paya sahip olan Ticaret sektörü incelendiğinde, sektör cirosunun gerilemesinde, yüzde 7'lik paya sahip olan motorlu kara taşıtları ve motosikletlerin toptan ve perakende ticaretindeki gelişmelerin de etkili olduğu görülmektedir (Grafik 3).

Özetle, bazı hizmet sektörlerinde reel birim ücretin artış eğilimini sürdürmesi bu sektörlerde fiyatlar üzerindeki ücret baskısının ağırlık kazandığına işaret etmektedir. Ancak, reel birim ücret artışının kısmen iktisadi faaliyetteki yavaşlamanın da etkisiyle ortaya çıkan ciro düşüşlerinden kaynaklanmasının, artan işgücü maliyetinin fiyatlara yansıtılma olasılığını sınırlandırdığı düşünülmektedir.